

[B] **AFSLAAND NAAR EEN NIEUW ADRES.
NAGELATEN GEDICHTEN VAN ED LEEFLANG**

“U moet hier weg, uw handschrift / loopt gevaar”, schreef Ed Leefflang in zijn gedicht *Getekende cipressen*. Hoewel dit gedicht betrekking heeft op Vincent van Gogh, kunnen de geciteerde woorden ook in verband worden gebracht met de dichter zelf, die tijdens het schrijven ervan het einde van zijn leven naderde en zijn handschrift inderdaad in gevaar moet hebben gezien. In zijn postuum verschenen bundel *Gaandeweg*, die een selectie toont uit zijn nagelaten gedichten, blijven Leefflangs hanenpoten echter bewaard: samenstelster Judith Herzberg liet naast *Getekende cipressen* een facsimile van het handgeschreven gedicht afdrukken. Het handschrift dat gevaar liep, wordt zo van de ondergang gered.

Dat het juist Herzberg is die Leefflang (overleden op 17 maart 2008) een eerbetoon brengt door een bloemlezing samen te stellen uit zijn ongebundelde werk, is niet verwonderlijk. Literatuurhistorici rekenen beide dichters — naast bijvoorbeeld Rutger Kopland en Anton Korteweg — tot de groep rond het tijdschrift *Tirade*, dat vanaf de late jaren zestig een persoonlijke poëzie voorstond waarin banden met de (al dan niet dichterlijke) werkelijkheid niet werden geschuwd. Een dergelijke literatuuropvatting staat haaks op de hermetische poëtica van dichters als Gerrit Kouwenaar en Hans Faverey, wie het vooral te doen was om de taal en niet zozeer om de werkelijkheid.

Inderdaad horen we in een groot deel van het werk van Leefflang, die op vijftigjarige leeftijd debuteerde met *De hazen en andere gedichten* (1979), zonder veel moeite diens biografie weerklinken. Talrijk zijn de verwijzingen naar zijn ervaringen als leraar, zijn geliefde Schouwen-Duiveland en zijn verstandelijk gehandicapte dochter. In *Gaandeweg* treffen we bijvoorbeeld het gedicht *De Oosterschelde* aan, waarin zich een typisch Zeeuwse nuchterheid aftekent:

Geen geliefd koningskind verdronk
in deze stroom, geen heiland werd
erin gedoopt, al zijn er wel geschikte
plekken voor, menigten komen hier niet baden
om zich te reinigen van kwaad.

Een vroege hengelaar op gele laarzen
spit bij laag tij naar zagers
wulpen en oeverlopers reppen zich opzij.
Boven zijn hoofd de eerste ganzenvluchten
van het jaar, tekens die hem niet raken.
Hij zoekt zijn aas, laat in het slik
de zwarte kuilen van zijn riek.

En zij die altijd leefden van dit water
kweekten er mossels, geen mystiek.

In Leeblings schets is de Oosterschelde gespeend van elke heilige connotatie. Het water is niet zalvend, Christus werd er niet in ondergedompeld en ook ontbreekt een plaats in de grote literaire traditie, belichaamd in de verwijzing naar het verhaal van de twee koningskinderen. De aandacht gaat daarentegen uit naar de visser, die opvalt door het detail van de gele laarzen en bovendien stilistisch centraal wordt gesteld door de verdeling van de strofen en de speelse suggestie van enjambement in “zagers wulpen en oeverlopers”. Deze visser is gericht op het aardse, en niet op de ganzen

die boven hem in een richting vliegen die door toekomstvoorspellers maar al te serieus genomen wordt. Vissen en mosselen kweken: dat is waarmee de Zeeuw het water uiteindelijk associeert.

Een gedicht als *De Oosterschelde* tekent het leven en spreekt zich als zodanig uit voor een nuchtere observatie van de werkelijkheid. Toch moet je oppassen om Leebling al te eenzijdig te belichten als een toegankelijk dichter die niet schuwt om emoties en verwijzingen naar het echte leven een plaats te geven in zijn poëzie. Ook de literaire traditie was voor Leebling heel belangrijk, wat al blijkt uit zijn bundeltitels: *Op Pennewips plek* (1981) verwijst bijvoorbeeld rechtstreeks naar Multatuli's *Woutertje Pieterse*. In *Gaandeweg* zien we meer van Leeblings literaire voorbeelden terug, bijvoorbeeld de *Metamorfosen* van Ovidius, waarop de dichter persoonlijk reflecteert (“mij zou het niet kunnen schelen / bron te worden of riet / alleen geen dier met poten”), maar waaraan hij ook moeilijker toegankelijke gedichten als *Alcyone* ontleent.

Desondanks zijn het de persoonlijk-mimetische gedichten die in *Gaandeweg* het meest blijven,

Ed Leebling (1929-2008) in de film *Denkend aan Holland* (2009) van Jan Wouter van Reijen, waarin kunstenaars de rivier de Waal verbeelden, copyright Jan Wouter van Reijen/ www.denkendaanholland.info.

wellicht omdat hun postume publicatie de inhoud vaak kracht bijzet. Neem het gedicht *Donor*:

Er zit al iemand in de file
die mijn organen nodig heeft
mijn netvlies of mijn nieren,
wie ik mijn hart misschien niet gun,
die dan weer slapen kan,
een ander in de ogen zien.

Die rijdt nu tussen achterlichten
met iedereen de avond in
en voegt zich in het menuet
turend op het asfalt
neuriënd achter het stuur
afslaand naar mijn nieuw adres.

We zien Leeftang al achter zijn bureau zitten, met zijn handschrift dat gevaar loopt, wachtend op de naderende dood. Die treedt hij in ieder geval met de nodige humor tegemoet. Tegelijkertijd maken Leeftangs woorden een zekere angst zichtbaar, die zich uit in de passus “een ander in de ogen zien”. De dichter is hier ambigu op het subtiele af: enerzijds verwijzen deze woorden simpelweg naar het doneren van een netvlies, maar anderzijds maken ze ook duidelijk dat de donor zélf het menselijk contact zal moeten missen in de eenzaamheid van de naderende dood. Welafgewogen is ook het beeld van de file, dat goed aansluit bij de lange wachtrijen voor donororganen. Als het beeld in de tweede strofe wordt afgebroken en de bestuurder neuriënd zijn huis tegemoet rijdt, mondt het gedicht uit in een schrijnende berusting: deze “iemand” rijdt naast een nieuw hart ook de dood van de dichter tegemoet.

We mogen blij zijn dat dat hart in *Gaandeweg* gewoon nog klopt. Herzberg is er in haar selectie in geslaagd een waardige doorsnede van Leeftangs werk te presenteren, waaruit duidelijk wordt dat die zijn kunsten nog niet verlerd was. Wie er verder van wil genieten, kan binnenkort zijn hart ophalen in het Letterkundig Museum, dat in het najaar van 2009 de literaire nalatenschap van de dichter verwierf. Naast gedichten zullen ook correspondenties, dagboekbladen en aantekeningen bij andermans werk worden gearchiveerd. Het zal mij benieuwen wat daar nog in aan te treffen

valt, want gaandeweg heeft Leeftang menigeen gefascineerd.

JEROEN DERA

ED LEEFLANG, *Gaandeweg. Gedichten uit de nalatenschap*,
bezorgd door JUDITH HERZBERG, De Arbeiderspers,
Amsterdam, 2009, 70 p.
